

MISTÄ KESKUSTELLAAN

Taiteellista tutkimusta tehdään taideyliopistoissa, akateemisena tutkimuksena¹, jonka tavoitteet ovat samat kuin luonnontieteellisen, humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja etnologisen tutkimuksen, nimittäin tuottaa tietoa, kehittää taitoa ja lisätä ymmärrystä maailmasta ja ihmisestä sen osana. Ilmaisulla ”taiteellinen tutkimus” on myös muita, vanhempia, merkityksiä, joissa huomio on taiteilijan toiminnan luonteessa, kokeilevasa ja tutkivassa asenteessa; tämä on edelleen tärkeä osa myös akateemista tutkimista. Akateeminen taiteellinen tutkimus edellyttää kokeilevan ja tutkivan asenteen lisäksi huomion suuntaamista tiedon kritiikkiin (epistemologiaan), tutkimusmenetelmien perusteisiin (metodologiaan), tutkimuksesta käytävään julkiseen keskusteluun (kritiikkiin) ja tutkimuksen arvoperustaan (aksiologiaan ja tutkimusetiikkaan). Vasta nämä kaikki yhdessä synnyttävät akateemisesti kestäväen tutkimuskäytännön, jonka voi toivoa synnyttävän tietoa, kehittäväen taitoa ja lisääväen kestäväällä tavalla ymmärrystä maailmasta ja ihmisestä.

Taiteellinen toiminta (*praxis*) on edellytys taiteelliselle tutkimukselle. Käytännöt ovat synnyttäneet kaikki muutkin tutkimuksen perinteet, kun joku on aloittanut kriittisen ja johdonmukaisen tarkastelun lähtien siitä, mitä on harjoittanut ensin pelkkänä käytäntönä.² Kukin käytäntö synnyttää omat kysymyksensä ja vain hitaasti kysymiset ovat alkaneet kohdata toisiaan ja muodostaa tieteenaloja, kuten tieteiden historiat osoittavat. Taiteellinen toiminta on synnyttänyt omat kysymyksensä, joihin ensin vastasivat taiteilijat demonstroimalla uusia ideoita modernismina, sitten avantgardena, lopulta postmodernina, osoittaen kriittistä silmää ja kulttuurista taitoa, joka huimasti ylitti pelkän taiteellisen toiminnan. Samalla muuttui ajatus taiteellisesta toiminnasta, kun huomattiin, että nuo uudet kysymyksenasettelut ovat osa taiteellista toimintaa.

Akateemisen tutkimuksen ja taiteellisen toiminnan suhde oli pitkään nolo: vieraiden alojen tutkijat alistivat taiteen tutkimuskohteekseen, jolloin taiteellinen toiminta ja sen synnyttämä tieto ja maailmasuhde olivat tunnistamattomia niille, joista oli puhe. Näin toimivat myös taidehistoria ja estetiikka, jotka vasta postmodernissa kritiikissä alkoivat tunnistaa taiteellisen toiminnan luonteen. Laadullisen tutkimuksen kehittymisen ja etnografisen tutkimuksen menetelmällinen ja kriittinen pohdinta antoivat välineitä, joiden avulla tuli ilmeiseksi, että tärkeä osa inhimillistä tietämistä on luonteeltaan *taittamista* ja usein *tekijän taitamista*, ei yleisiä sääntöjä tai lainalaisuuksia. Tällä tavoin *tekijän tieto ja taito* huomattiin keskeisiksi tekijöiksi taiteellisen toiminnan ymmärtämisessä.

Myös muissa perinteissä on tärkeää ymmärtää, kuinka tekijän tieto ja taito vaikuttavat tutkimuksessa. Luonnontieteissä on tapana korostaa sattumia, erehdyksiä ja vahinkoja uuden tiedon löytymisessä³ vaikka myös luonnon tutkimisessa tutkijan taidot ja yksilöllinen toiminta (laboratoriossa, luonnossa, kuitilanteissa) on yleisin syy uuden löytymiseen. Pyrkimys objektiivisuuteen ei saa hämärtää taitavan tutkijan merkitystä:

aina tarvitaan yksilö, joka oivaltaa, huomaa, osaa tunnistaa sen perusteella, mitä on aiemmin tehnyt ja kokeillut. Tekijän tieto ja taito ovat avaimia myös sattumissa.

Keskustelussa taiteellisesta tutkimuksesta on avattu monin tavoin tekijän taidon merkitystä tiedon syntymisessä ja tekijän tiedon syntymistä suhteessa yleiseen keskusteluun aiheesta. Saman kulttuuripiirin sisällä on yhteinen merkitysyhteys, jossa kielen avulla, kuvien ja mielikuvien tukemana ja toiminnan sisällä on mahdollista saada tekijän tieto ymmärrettäväksi monille, jolloin keskustelussa ja yhteisissä pohdintoissa paljastuu, mikä on tietoa monille ja mikä ainoastaan tekijälle. Taiteellinen toiminta on voimakkaan sosiaalista, syntyy koulutuksen tukemana, on olemassa suhteessa taideinstituutioihin, pyrkii kontaktiin muiden kanssa ja paljastaa itseään reippaasti. Koskaan ei ole tilannetta, jossa tekijä olisi niin yksittäinen, ett-eikö jotakin yhteyttä syntyisi, syntyy se sitten vaikkapa väärinkäsityksen kautta. Kuten maailman kielet ovat käännettävissä toisilleen myös yksittäisten ihmisten toiminnan tulokset ovat tulkittavissa muiden kokemuksille ja sitä kautta on arvioitavissa niiden merkitys yhteisille pyrkimyksille.

Tässä kirjassa avataan taiteellisen tutkimisen kysymyksiä lähtien sen erityislaadusta. Taiteellisella tutkimuksella on jo nyt, vain 20 vuotta ilmaantumisenensa jälkeen, useita suuntia ja koulukuntia. Jotkut alan tutkijat ovat kiihkeästi juuri jotain mieltä ja toiset ovat vastaan, mutta tämä kuuluu olennaisesti tutkimukseen: on kehitettävä hyvinkin erilaisia lähestymistapoja, jotta jossakin vaiheessa paljastuu selkeämpi tie.⁴

Taiteellinen tutkiminen käy rajaa myös käytäntöön perustuvien (*practice-based*) ja käytännön ohjaamien (*practice-led*) tutkimustapojen kanssa, koska erityisesti muotoilussa, mediatautkimuksessa ja musiikissa käytäntöjen tekninen hallinta kulkee kilpaa taiteellisten tavoitteiden kanssa ja usein niihin sitoutuneena. Joillakin aloilla myös taideperustainen (*arts-based*) tut-

kimus määrittelee itseään suhteessa taiteelliseen toimintaan, kun tutkimusta ei tee taiteilija vaan toisenlainen tekijä, joka tuntee taiteen käytännöt mutta on kiinnostunut taiteellisten käytäntöjen soveltamisesta muussa toiminnassa, esimerkiksi kasvatuksessa, hyvinvoinnin lisäämisessä tai organisaatiotutkimuksessa.

Taiteellinen tutkimus on tässä keskustelussa erityinen perinne, jossa tekijän tieto ja taito ovat avain tutkimuksen luotettavuuteen, arvoon ja ymmärrettävyyteen. *Tekijän taitoa on voitava arvioida: toiminnan on oltava ammattimaista ja erinomaista voidakseen toimia tutkimuksen perustana ja tapahtumapaikkana.* Tämä myös tarkoittaa, että keskinkertaisesta taiteellisesta toiminnasta ja sen perusteena olevasta tekijän keskinkertaisesta tiedosta ja taidosta ei ole taiteellisen tutkimisen lähtökohdaksi.

Tiedonmuodostuksen ja taidon kehittämisen lisäksi taiteellisen tutkimisen tavoitteena on tunnistaa taiteellisessa toiminnassa menetelmiä, joita on mahdollista soveltaa muissakin tutkimuskäytännöissä. Etnologien menetelmiä on menestyksellä sovellettu lähes kaikilla tutkimusaloilla ja siten kehitetty aivan uusia tiedonaloja; tilastomatematisia tarkastelutapoja ja tulkintoja käytetään kaikessa määrällisessä tutkimuksessa; psykologian menetelmiä sovelletaan useissa tieteissä; taloustieteen malleja on muutettu menetelmiksi, joita sovelletaan muuhunkin kuin rationaalisiiin ja vaihtoarvoa käsitteleviin teemoihin. Vastaavalla tavalla on mahdollista, että taiteellisen toiminnan tutkimisessa syntyvä tieto tekijän toiminnan periaatteista voi avata uudenlaisia näkymiä muilla tutkimuksen alueilla.⁵

TUTKIMINEN EI OLE KUIN ENNEN

Tutkimisessa on tapahtunut paljon viimeisen 100 vuoden aikana. 1900-luvun alussa usko tosiasioihin mureni ja käsitys tieteen luonteesta suhteellistui. Tällöin lukuisat tutkijat osoittivat, kuinka voimakkaasti tietäminen, taitaminen ja näiden tarkas-

telu ovat kiinni ajassa ja tekijässä. Samalla huomattiin, että muutkin ihmisen toimet kuin tutkimus tuottavat merkityksellistä tietämistä, joka oli aiemmin jätetty tietämisen ulkopuolelle, koska se syntyi tavoilla, joille ei osattu asettaa kriteerejä suhteessa varmuuteen tai luotettavuuteen.

Taiteellisessa toiminnassa taiteilijan suhde maailmaan, omaan todellisuuteensa ja myös materiaaleihin on varsin samankaltainen kuin kokeellisen luonnontieteilijän, mutta edellisessä oli tavattu korostaa subjektiivisuutta, jälkimmäisessä objektiivisuutta.

Huomattiin myös, että suuri osa objektiivisuuden tunnusmerkeistä ei kestänyt tarkempaa tarkastelua: perusoletukset olivat kestäättömiä, objektivointi, määrällistäminen, laboratorointi ja käytetyt käsitteet olivat kyllä laajan tutkijajoukon jakamat mutta vailla muuta perustaa kuin tapa ja tottumus. 1960-luvulla syntyi suuri relativismin aalto, joka pyyhki mennessään monia aiempia kanonisoituja käytäntöjä ja uskomuksia. Samalla otettiin käyttöön lukuisia laadullisia kriteerejä, joita on kehitetty paremmin vastaamaan kysymistä ja elämän tarpeita; tällä on ollut merkitystä erityisesti ihmistieteissä.

Tutkimisessa on peruspiirteitä, jotka eivät muutu vaikka tyyli muuttuvatkin. Tavoitteena on edelleen tietämisen ja ymmärtämisen lisääminen ja sitä kautta ihmisenä olemisen selittäminen. On edelleen tärkeää *kysyä selkeästi ja useilla eri tavoin*. On tärkeää vastata siten, että muut ymmärtävät, *kuinka tietäminen on saavutettu*. On tärkeää käyttää menetelmiä, jotka ovat läpinäkyviä ja kuvattu siten. Asioiden liittäminen keskusteluun, jota eri aloilla käydään, on edellytys ymmärtämiselle. Nämä eivät ole muuttuneet. Sen sijaan on muuttunut suvaitsevaisuus tietämisessä: on erilaisia tapoja tietää ja ymmärtää ja kullekin on paikkansa. Myös tietämisen demokraattisuus on uusi piirre: mikään ei voi olla niin erityistä tai vaativaa etteikö sen selittäminen siten, että mahdollisimman moni ymmärtää, olisi vaa-

dittavissa. Demokraattisuuteen kuuluu, että ihmiset, joiden elämään tutkimisen tulokset vaikuttavat, saavat niistä ajoissa tietoa, joka selvittää, kuinka ne vaikuttavat. Samalla erilaisten ihmisten, eri perinteissä elävien ja vähemmistöjen erityiset tietämisen kiinnostukset ja tavat on saatava yleiseen tietoon, jotta emme kuvittele, että on "tieto ja totuus, joka on kaikille sama".

TIEDE JA TUTKIMINEN OVAT ERI ASIOITA

Relativismin aallolla oli historiansa. Juuri ennen Toista Maailmansotaa oli käynnissä kiivas keskustelu, joka oli sodan ensimmäisiä uhreja. Keskustelun olivat lietsoneet Henri Bergson⁶ (erityisesti intuition merkityksestä täsmällisyyden tunnistamisessa) ja Wilhelm Dilthey⁷ (tiedon historiallisessa kontekstoinnissa), sitä kehittivät täsmällisempään suuntaan tiedon kysymyksenä Edmund Husserl ja Max Scheler. Suomalaisittain esimerkillinen henkilö oli Hermann Friedmann, joka 1900-luvun alussa oli kiinnostunut luomaan kaikista aistisuuden alueista yhtä täsmällisen tieteen kuin optiikka oli näkemisen alueelta; hän ehti tutkia koskettamisen aluetta tarkemmin ja loi haptiikan perusteet, joissa käytännössä tapahtuva jokapäiväinen koskettaminen oli lähtökohtana tiedolle, joka oli lopulta yhtä universaalia kuin optiikan esittämä valo ja näkemistä koskeva tie-

1960-luvun relatiivoiva keskustelu otti uudelleen esille Husserlin esittämiä ajatuksia.⁸ Esimerkiksi tieteen historian tutkimus (erityisesti Anneliese Maier⁹ ja Thomas Kuhn) oli uusi alue, jolla oli osoittaa selkeitä esimerkkejä uuden tiedon ilmaantumisesta, vanhan vallasta ja murenemisestä. Maierin tutkimukset näyttivät, että mikään "logiikka" ei päde tieteen historiassa. Kuhn taas pyrki löytämään¹⁰ edes jonkin mallin; ylimalkaan Kuhnin löydöt ja konstruktiot olivat informatiivisia, sillä ne näyttivät, että uuden tiedon esillepääsy ei ole koskaan ollut helppoa. Kuhnille "tieteellinen" näyttäytyi moninaisena

kokoelmana vallan, sosiaalisen ja yksityisen ilmentymiä, joissa vain vähäisesti vaikuttivat piirteet, joista tiedeyhteisö puhuu puolustaessaan vallitsevia käytäntöjään (validius, reliabiliteetti, itsekorjaus, objektiivisuus jne.). Itse asiassa Kuhnin esimerkit osoittivat, että "tieteellinen käytäntö" on hyvin herkkä kaikelle tieteen ulkopuoliselle vaikutukselle.

Tästä syntynyt keskustelu on edelleen hyvin tärkeää. Relativismin aalto toi tullessaan todellisia kysymyksiä, joihin ei vielä ole vastattu riittävästi. Paul Feyerabend lietsoi näitä kysymyksiä esille klassikossaan *Against Method* (1975), mutta hänet on johdonmukaisesti määritelty liioittelijaksi. Kuitenkin Feyerabend kysyy samat kysymykset kuin Husserl ja Maier ja toteaa näiden tavoin, että vastauksia on riittämättömästi.

KULTTUURISIDONNAISUUS

Feyerabend huomauttaa, että tiede on länsimainen ilmiö, minkä pitäisi tarkoittaa, että muualla, tämän kulttuuripiirin ulkopuolella, ei ole järjestelmällistä tiedon etsintää ja sen systematisointia. Kukaan tuskin kuitenkaan enää uskaltaa lausua oletusta, että muualla kukaan ei tiedä mitään, edes järjestelmällisen tietämisen mielessä; olemme sen verran pitkällä kolonialismin kritiikissä. Meillä on tietoa omistamme poikkeavista tavoista esittää järjestelmällistä tietoa maailmasta ja ihmisestä, tietoa, joka on myös hankittu järjestelmällisesti. Intiassa ja Islamin maissa on omaamme vanhempaa kokeellista ja teoreettista luonnontiedettä, joka on kuvattu ja esitetty toisin periaattein kuin omamme. Oma tieteellinen perinteemme käyttää monitasoista symboli- ja koodausjärjestelmää, joka saa toiset tiedonjärjestelmät näyttämään vertailukelvottomilta; tämä ei kuitenkaan tarkoita, että muut tavat olisivat vähemmän tärkeitä kuin omamme.

Paul Feyerabend korosti lukuisissa teksteissään¹¹, että tieteen traditiolla ei ole mitään itsearvoista ylipapin asemaa tietämisessä eikä tiedon hankkimisen kysymyksissä. Hän katsoi

havainnollisesti perustellen, että myös muut ihmiselle luontaiset maailmasuhteen tavat synnyttävät merkityksellistä tietämistä, kukin oman käytännön alueensa mukaan. Nämä eivät ole alisteisia tieteelliselle vaan *erilaisia* ja usein tutkimisen avulla lähestyttävissä, kunhan kehitämme niille tutkimukselliset lähestymisen tavat.

Feyerabendin listalla tärkeimmät olivat taiteellinen toiminta ja uskonnollinen, transsendenttia kuvaamaan pyrkivä aktiivisuus. Me tunnistamme näissä tavoissa syvästi intersubjektiviivisen yhteyden, joka tekee mahdolliseksi ymmärtää kysymyksen, lähestymistavat ja ratkaisut. Saavutettava intersubjektiviivisuus on erilaista sekin: uskonnollisessa maailmasuhteessa on kyse kokemuksista, jotka näyttävät menevän yli (tai ali) maailman, ja siten jäävän käsitteiden saavuttamattomiin, mutta silti ihmiset jakavat yhteistä tietämistä, jopa yli vuosisatojen.

TAITEELLINEN TOIMINTA TUTKIMISENA

Taiteellinen toiminta on näistä helpommin lähestyttävissä, koska siinä on otettu käyttöön ihmisen aistisuus, kokemuksellisuus ja kehollisuus, joissa meillä on vahvasti yhteinen, todella intersubjektiviivinen *maailma*, jossa koemme samoja asioita ja voimme palata takaisin niihin koetellaksemme, olemmeko todellakin kokeneet samoja asioita. Tällöin tutkimisen välineet ja tulokset ovat *aistisia* (nähtäviä, kuultavia, koeltavia jne.); ne ovat aistisina selvemmin *annettuja* kuin tieteelliseen perinteeseen kuuluvat käsitteet ja argumentoinnit, jotka ovat abstraktioita ja edellyttävät hyvinkin monimutkaisen de-koodaustaidon, tai uskonnolliset kokemukset, joiden sanallistaminen etäännyttää ne yhteisestä kokemispohjasta.

Ihmisen suhde maailmaan tapahtuu aistisena: aisteissa me nautimme maailmasta, kärsimme siitä, korostamme sen piirteitä, poimimme siitä milloin mitään. Kulttuurin perustana on aistien aktivoiminen, eri tavoilla eri aikoina ja eri tavoilla eri

kulttuureissa. Aina me kuitenkin voimistamme joitakin piirteitä (kuvataiteena, musiikkina, teatterina, tanssina), koska tiedämme etukäteen, että nämä tavat avaavat maailmaa paremmin kuin kuvittelu tai abstraktio: aistit saavat heti *vastuksen* maailmasta, jos menemme yli maailman. Tällä tavoin saaduille kokemuksille annamme merkityksiä, jotka nostavat esille piirteitä, joiden perusta on aistisessa koettelemisessa mutta jotka irtoavat siitä käsitteellisiksi merkityksiksi, joskus jopa arvoiksi, tavoitteiksi ja tiedoksi.

UUDET TUTKIMISEN TAVAT

1960-luvun relativointikeskustelun tulos oli *merkityksiä koskevan tutkimuksen* nousu. Hermeneuttisessa hengessä uskallettiin taas kysyä, kuinka tutkia merkityksiä, joita ihmiset tuottavat toiminnallaan, joilla he etsivät yhteyttä toisiinsa ja ilmaisevat sijaansa maailmassa. Uusi lähestymistapa, laadullinen tutkimus (*qualitative research*), osoitti yhteisen, joka jo oli ollut monissa käytössä olevissa tutkimustavoissa (tässä englanniksi: *ethnographic report, case study, phenomenographic study, symbolic interactionism, qualitative survey, content analysis, semiologic survey, protocol analysis, action research, historical survey*)¹². Sana "laadullinen" viittaa merkityksiin: näissä tutkimustavoissa meitä kiinnostavat *merkitykset, jotka ovat kokemuksen laatuja*.

Laadullinen tutkimustapa¹³ oli laaja asenne tutkimukseen: merkityksellinen ja merkitykset olivat pääosassa ja niiden esille saamisessa lukuisat hyvinkin erilaiset tavat olivat sekä hyväksyttäviä että toivottavia. Asenne oli uusi siinä mielessä, että kukaan ei voinut tuolloin – eikä vielääkään voi – tietää, millaisia erilaisia menetelmiä, käsiteapparaatteja ja ilmeisyyden lajeja laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää. Laadullinen tutkimus kerii kaiken aikaa auki ihmisen tietämisen tapoja ja niiden artikuloimisia. Jokainen tutkimus paljastaa uutta myös itse laadullisen tutkimisen periaatteissa.

Tämä tarkoittaa, että laadullisessa tutkimuksessa ei ole tiettyä menetelmäpakkia, validius-asetusta tai käsitteistöä, jotka olisi kanonisoitu, vaan kyseessä on tutkimusasenne, joka kehittyy koko ajan. Jokainen laajemmin laadullista tutkimusta tehnyt tietää, että jokainen tutkimus joutuu nopeasti kokonaan uusien ongelmien eteen, jotka on ratkaistava *tutkimuskohtaisesti*. Tilanne on siis melko lailla samanlainen kuin vakavassa määrällisessäkin tutkimuksessa, jossa määrien luominen (merkitysten muuttaminen yksiköiksi) ja aukilukeminen tuovat joka tutkimuksessa uudet ongelmat.

MERKITYKSET ETUSIJALLA

Laadullisen tutkimuksen olennainen ero muuhun tutkimiseen näkyy sen merkityshakuisessa ja kontekstioivassa pyrkimyksessä, jossa pyritään pitämään tutkimus kaiken aikaa samalla tasolla kuin tutkittava ilmiö, ilman kovin pitkälle menevää abstrahointia tai skematisointia. Tämä ei tietenkään ole ongelmatonta: jo tutkittavaksi tuleminen tarkoittaa jonkinlaista skematisointia, ulkoapäin näkemistä ja siten myös abstrahointia. Laadullisen tutkimuksen perustoissa onkin kiinnitetty aivan liian vähän huomiota tähän, laadullisen tutkimisen periaatteen kanssa selvästi poikkiteloin olevaan käytäntöön, jonka sanelee tapamme ajatella tutkimista.

Laadullinen tutkiminen on kuitenkin tunnistanut tämän tilanteen. Kun tutkittavan ilmiön *tunnistaminen tutkittavaksi* ja siten eron huomaaminen suhteessa kaikkeen muuhun jo tekee tutkittavasta ilmiöstä muuta kuin se itsessään voisi olla, *tutkimisen eräs tehtävä on palauttaa ilmiö siksi, mikä se ehkä on*.

Palauttaminen on tehtävä menetelmällisesti: tutkittavaksi tunnistaminen syntyy yleensä *käytännöstä*, jossa tutkija joutuu tekemisiin ilmiön kanssa. Tämä voi tarkoittaa ilmiön luomista, sen erottamista, sen tunnistamista jonain tai muuta tapaa huomata mahdollinen kiinnostava ongelma. Hyvin usein

tutkimaan ryhtyvää on itse ollut pitkään tekemisissä käytännön kanssa, josta jokin ilmiö osoittautuu tutkimista kaipaavaksi. Joissakin tapauksissa oma käytäntö, tapa toimia, tehdä – siis oma toiminta kokonaisuudessaan – osoittautuu tutkimisen arvoiseksi. Tällöin etäännytyä ja palauttaminen osoittautuvat todellisiksi ongelmiksi mutta silti ratkaistaviksi: esimerkiksi taiteilija, joka tutkii omaa työskentelyään ja sen tuloksia, saa jo tästä kokonaisuudesta erilaisen näkökulman kuin yhden työn tekemisessä ja kuitenkin jokainen kohta kokonaisuuden toteuttamista palauttaa tutkimisen itse kohteeseen ja siten ilmiön lähemmäs sitä, mikä se ehkä on.

Taiteellinen tutkiminen on eräs laadullisen tutkimuksen laji, jossa valittua tutkimuskohdetta lähestytään menetelmillä, jotka ovat tunnettuja taiteellisesta toiminnasta.

MIKSI TUTKIA?

On aina aiheellista kysyä, miksi tehdään tutkimustyötä. Tavanna-omaiset vastaukset ovat varmaankin hyviä: jotta saadaan uutta tietoa, ratkaistuksi käytännön ongelmia, arvioiduksi uudelleen asioita. Mutta näitäkin syvemmällä on motiiveja, jotka näyttävät helposti unohtuvan silloin, kun on tunnistettava tutkimustyössä se merkittävä, minkä tutkimus voi antaa. Useimmiten me kiinnitymme vakiintuneisiin tapoihin, vakiintuneisiin lukutapoihin tai näkökulmiin, kanonisoituun tutkimuskäytäntöön. Tutkimustyö on kiusallisen usein mekaanista henkistä työtä, jossa ei todellisesti synny mitään tärkeää. Osasyllinen tähän on tutkimusyhteisön joustamattomuus: pitäessään kiinni jo saavutetusta yhteisö ei itsestään antaudu uusille urille ja tunnista uutta. Erityisesti opinnäytetöiden yhteydessä tämä pätee: katsotaan, että jokaisen on opittava hallitsemaan tietyt perustaidot ja vasta sitten irtauduttava niistä, jos niin tarpeelliseksi katsoo ja jos ymmärrys siihen riittää.

Kuitenkin juuri uuden löytäminen, uudenlaisen maan-

tieteen rakentaminen jo tunnetuillekin sijoille, on tutkimisen pääopnin silloin, kun tutkimus on alussa. On kestänyt monta sataa vuotta luodata keinot, joilla tutkimusta tehdään, ja erityisesti erottaa tässä hyvät ja huonot keinot. Tämäkin historia on kuitenkin liian lyhyt, jotta sen aikana tehtyjä löytöjä voisi muuttaa laeiksi, tutkimisen laeiksi. On itse asiassa päinvastoin: historia osoittaa, että tuskin mikään periaate kestää aikaa tai erilaisia tutkimuskonteksteja. Jokaiselle ajalle tarvitaan uudet tavat ja ennen kaikkea etsimistä. Tutkijan etsiminen on parhaimmillaan, kun se muistuttaa sokean hapuilemista pimeässä: ei luule näkevänsä tutkittavaa eikä tiedä, että olisi välineitä.

Tutkiminen on aina alku. Se ei ole aluton alku, koska takana on kokemusta, käytäntöä, keskusteluita ja toisten tekemiä aikaisempia tutkimuksia. Jos asiaa ajattelee tällaisena, on pakko ottaa todesta eräitä vaatimuksia, jotka muuten saattavat vai- kuttaa turhilta

- että kysyy selvästi,
- että ei käytä valmiita menetelmiä,
- että perustelee sekä kysymisensä että menetelmien tarpeen,
- että ei usko muilla olevan vastausta.

Tutkijalta vaaditaan huomattavaa itseensä luottamista, eräänlaista itsekkyyttä, jotta ei putoa ”joku aina tietää paremmin” -loukkuun.

Vaikka on olemassa sekä tutkimisen että tieteen historia, uusi ei ole näissä vaan tutkimisessa, *kulloisessakin tutkimisessa*. Perinne voi osoittaa joitakin ohjeita, antaa joitakin varoituksia, mutta jopa ne voivat olla liikaa: tutkiminen on alku siinä mielessä, että vain itse tutkiminen perustelee kulloisetkin valinnat.

Tämä tarkoittaa käytännössä, että tutkimistapoja on ääretön määrä, lähestymistapoja samaten. Tutkimuskysymyksestä ja aineistosta riippumattomia viisauksia ei tutkimukselle voi

antaa. Vain tutkiminen voi ne antaa, perustella ja legitimoida. Niinpä metodien opetteleminen irrallaan tutkimuskysymyksistä tai tieteen filosofian lukeminen ikään kuin opasteena yleispätevään tutkimisen tapaan johtaa harhaan. Kumpassakin kyse on jo saavutetun selittämisestä, ei uuden luomisesta. Kumpaakin tarvitaan, koska ne osoittavat jo löydettyjä tapoja; ne eivät kuitenkaan osoita sinun tapaasi.

Tutkimuksen menetelmällinen puoli ei ole irrallinen sisällöstä. Menetelmät ovat aina mahdollisia vain suhteessa johonkin tiettyyn sisältöön, tiettyyn kysymykseen ja tiettyyn tematisointiin. Menetelmät kasvavat näistä. Niinpä on selvää, että taiteellisen tutkimisen kohdalla menetelmät tulevat taiteellisesta toiminnasta ja ovat yhtä moninaisia kuin taiteellisen toiminnan tavatkin, jotka tunnetusti ovat kovin moninaisia.

PERUSLÄHTÖKOHTA

Tutkimisen kannalta on olennaista vastata seuraaviin kysymyksiin:

- mihin keskusteluun tutkimuksesi on kannanotto?
- millaiseksi puheenvuoroksi tarkoitat työsi?
- mitä retorisia keinoja käytät vakuuttaaksesi lukijasi?

Nämä kysymykset kertovat paljon tutkimisesta. Kyseessä ei ole mallin mukainen mekaaninen toiminta, jossa käytetään menetelmiä kuin separaattoria erottamaan totuus valheesta, eikä pyrkimys objektiiviseen totuuteen, jota kenenkään ei ole lupa kyseenalaistaa. Kyseessä sen sijaan on *ihmisen* tietämisen ja ymmärtämisen tarvetta tyydyttävä pyrkimys selvittää asia, joka yleensä liittyy käytäntöihin, joiden kanssa tutkija muutenkin on tekemisissä joko työnsä tai muun elämänsä kautta.

Muita kiinnostaa, miten tutkija on hahmottanut tutkimusalueensa, sillä saattaa olla, että kellekään toiselle ei ole tullut edes mieleen kysyä asiaa, joka innostaa tutkijaa. Kuitenkin,

koska kyseessä on elämäkäytännöstä noussut ongelma, sen kuvaaminen on helppoa, samoin tutkimisen motivoiminen jopa niillekin, joita asia ei aiemmin mitenkään liikkauttanut.

Tämä edellyttää, että tutkija *kontekstoi* tutkimisensa kertomalla, mikä käytäntö ajoi hänet kiinnostumaan aiheesta tai ilmiöstä, millainen pohdinta yksin tai toisten kanssa innoitti esittämään tutkimisen ensimmäiset kysymykset ja missä määrin alan kirjallisuudessa on asiaa käsitelty. Viimeisen kohdan osalta on tarpeellista kertoa, mitä muut ovat sanoneet asiasta ja onko tutkijalla tähän jotain huomauttamista. Joissakin tapauksissa asia on saattanut saada tärkeitäkin muotoiluja muualakin kuin teoreettisessa kirjallisuudessa: esimerkiksi elokuvissa, kaunokirjallisuudessa, runoudessa tai näyttämöllä on voinut syntyä asiasta muotoiluja, joilla on ollut tutkijalle heuristista merkitystä; myös tämä kannattaa tuoda esille, sillä juuri tässä kohdassa saattaa löytyä kosketuskohta lukijan maailmaan.

Toinen kysymys etsii vastausta tutkijan *motiiviin*. Monesti tutkimista motivoi halu todistaa (oikeaksi tai vääräksi, joka tapauksessa joksikin), väittää, kiistää, näyttää, osoittaa, kuvata hyvin, erotella, ilmaista uudella tavalla, selvittää juurta jaksain, asettaa rinnakkain vertailtavaksi, vertailla laveammin, koetella teoriaa tai olettamusta, koetella uskomusta. Tämä motiivi myös määrää, millaiseksi puheenvuoroksi työ on tarkoitettu ja on hyödyllistä paljastaa tämä lukijalle, jotta tekstiä osataan lukea oikein. Toisaalta on myös hyödyllistä itse tunnistaa omat motiivinsa, jotta osaa olla tarpeeksi suora tutkimisensa kanssa ja kirjoittaessaan raporttiaan.

Kolmas kysymys koskee *vakuuttavuutta*. Me voimme hyvinkin olla vakuuttuneita runon sisällöstä, jopa siinä määrin, että uskomme paremmin sen kuin tuhat muuta todistusta. Runo saattaa vakuuttaa monta sukupolvea, kun samaan aikaan tiedollinen aines menettää merkitystään ja korvautuu uudella.

Voimme perustella runon vakuuttavuuden "yleisinhimillisellä" tai muulla suurella sanalla, vaikka tosiasiasa emme tiedäkään, mikä siinä vakuuttaa.

Tutkimisen kohdalla vakuuttavuuden voi joskus harvoin saavuttaa yhtä itsestään selvästi. Useimmiten lukijat ovat kriittisiä ja vaativat erilaisia tapoja todentaa, todistaa tai vakuuttaa. Tätä varten on olemassa lukuisia retorisia keinoja, joita on käytetty todistamisessa, esimerkiksi dialektiikan, matematiikan ja logiikan keinot. Samalla tavalla on myös mahdollista yrittää niin aukotonta tutkimisen kuvaamista, että lukija tulee kuljetetuksi samaa tietä kuin tutkijakin ja tulee siten vakuutetuksi.

Vakuuttavuus on tutkimuksen kestävyyyden kannalta tärkeimpiä asioita. Tutkijalla saattaa olla aivan oikeita tuloksia ja oikea tieto, mutta jos hän ei pysty osoittamaan sitä lukijaa vakuuttavalla tavalla, tutkimuksella tuskin on merkitystä.

Tavanomainen tapa vakuuttaa on käyttää tutkimuksessa *menetelmiä*, joiden yleisesti uskotaan johtavan oikeanlaiseen tietämiseen. Menetelmät ovat tislantuneet aikaisemmista tutkimuksista, joissa ne ovat osoittautuneet hyviksi vakuuttamisen keinoiksi. Tässä on tietenkin ongelmana, että uudet tutkimukset eivät ole samoja kuin vanhat (aineisto on eri, tutkija on eri, motiivit ovat eri, tulkintaympäristö on eri niin lukijalle kuin tekijällekkin) ja useimmiten on mahdotonta saada selville, ottaako jokin menetelmä tutkimuskohteen tavalla, joka on ollut alunperin tutkijan oivalluksessa. Useat tutkimusmenetelmät muokkaavat (tai vaativat muokkaamaan) aineistoa niin, että alkuperäinen kysymys, joka tutkijalla oli, ei enää osukaan tutkimukseen.

Tämän vuoksi laadullisen tutkimuksen vaatimukseen kuuluu, että tutkija luo tutkimustaan varten oman menetelmän, jonka luominen on eräs tutkimisen suurimmista haasteista. Menetelmä on tietenkin kuvattava täydellisesti, jotta lukija voi itse vakuuttaa sen sopivuudesta tutkittavaan. Tällöin tutkijan suurenä apuna ovat ne pohdinnat, joita on esitetty metodologiassa

(jossa siis tutkitaan, kuinka menetelmiä voidaan luoda, käyttää, legitimoida ja kritisoida), tieteen filosofiassa (jossa pohditaan jo olemassaolevien tutkimisen tapojen kontekstia, mieltä, logiikkaa ja johdonmukaisuutta) sekä tieteenkriittisissä kirjoituksissa, joissa otetaan kantaa tutkimisen ontologisiin ja epistemisiin kysymyksiin yleensä. Vaikka näistä ei löydy menetelmiä, nämä silti osoittavat malleja ja teitä tutkijastavoille, tapoja tehdä lähtökohtaoletuksia ja pohtia niiden kriittikkä samalla, kun ne tekevät tutkijan luonnollisesta naivuudesta tylyn lopun.

Näihin kolmeen kysymykseen vastaaminen auttaa myös kirjoittamaan kelvollisen tutkimusraportin silloinkin, kun tutkimus itsessään ja/tai raportin muoto muuten ei ole tavanomainen. Tutkimuksen muoto ei ole vakuuttava tekijä vaan vakuuttavaa on merkityksellisyys, joka tutkimisen raportoinnissa saadaan välitetyksi.

PARI HISTORIAALLISTA HUOMAUTUSTA

Keskustelu tutkimisen tarpeellisuudesta, arvosta ja tärkeydestä on aina ollut esillä. Suinkaan kaikki eivät pidä tietämistä tärkeänä, koska luottavat uskomuksiin, tai tutkimista tärkeänä, koska se näyttää aina ottavan esille ilmiöitä, joita juuri tämä ihminen ei pidä merkityksellisinä. Jopa niiden piirissä, jotka tutkivat ja puhuvat tutkimisesta on eriäviä mielipiteitä, joissa näkyy oma tutkimusala ja sen pinttyneet käsitykset. Tietämisen arvostaminen ei aina tarkoita, että ihminen olisi kiinnostunut uudesta tiedosta vaan voi olla, että hän käyttää elämänsä vanhan todistamiseen. Jotta emme olisi aivan historiattomia, seuraavassa pari ajatusta menneestä, jotka osoittavat, kuinka eri tavoin asioita voi korostaa.

Al-Ghazali sanoo tieteen tarkoittavan alkuperäisessä merkityksessään mielenliikutusten tiedettä. Mielenliikutus tarkoittaa

ideaa, ajatusta, voimakasta halua. Sen perustana on teho, jonka merkitystä antavana pontimena on vavista, tulla rajusti mieleen. Tarkoitus on, että tiede ei ole mikä tahansa käsitys vaan vavisuttava, sisäisesti vakuuttava käsitys (al-Ghazali käyttää ilmaisua ”tietämisen kipu”). Niinpä perustavanlaatuinen tiede onkin ”sydämen ja mielenliikutusten tiede”.

Al-Ghazali nojaa itseään vanhempaan traditioon, jossa tietämisellä katsottiin olevan suuri voima. Ihminen ei vain ”saa tietoa” vaan hänen tietämisensä on maailmasuhteen muuttumista, valaistumista, selville pääsemistä, aavistamista asioissa, jotka eivät paljastu koskaan kokonaan. Al-Ghazali puhuu samasta ilmiöstä kuin Platon ja Aristoteles: koetusta vakuuttavuudesta, jota ei voi epäillä, koska se liittyy olemiseemme. Kreikan sana *noein* on tällainen: se on ilmestyksenomaista näkemistä, jossa kerralla näkee enemmän kuin osissa ja näkijä on sen vuoksi vakuuttunut näkemästään.

Sananvalinta ei al-Ghazalilla ole satunnainen. Hän ei puhu käsitteillä, joihin olemme tottuneet, esimerkiksi järjen käsitteellä. Mutta eivät puhu kreikkalaisetkaan. Suuresti yksinkertaistettu tapa kääntää kreikan *noein* sanalla ”järki” tai kreikan *logos* sanalla ”sana” tai ”järki” on johtanut meitä harhaan jo pari tuhatta vuotta. Harha on synnyttänyt uskon, että on olemassa tiedon instanssi, joka odottaa valmiina jokaisessa ihmisessä käyttöönottoa: minun järkeni, jota ”käytän”. Lukuisat myöhempien vuosisatojen väärinkäsitykset ovat vielä lisänneet harhaa.

Al-Ghazali puhuu sydäimestä ja mielenliikutuksista. Sydän on jokaisella oma, moninaisesti annettu lihassa ja kulttuurissa. Se on sekä henkilökohtainen että heijastaa yhteistä, yhteistunnon (latinan *conscientia*) tapaan. Mielenliikutukset aiheutuvat pysähtymättömästä ja estämättömissä olevasta kanssakäymisestä maailmassa: kaikki maailmassa vaikuttaa meihin, on läsnä, synnyttää tietoisuutta, aiheuttaa kokemista. Maailma liikuttaa mieltä.

Niinpä sydämen ja mielenliikutusten tiede on tiedettä, joka ottaa huomioon ihmisessä olevan hitaasti kehittyneen ja hitaasti muuttuvan oman historian sekä kanssakäymisen maailman kanssa. Tällainen tiede ei voi ulkokohtaistaa tutkittavaansa eikä palauttaa kohdettaan kuvittelulukykyyn. Oikeastaan minkäänlainen redusointi ei onnistu: ei esineellistävä, ei käsitteellistävä, ei palauttaminen tulkintaan tai diskurssiin, ei edes relativoina kontekstointi. Sydän ja mielenliikutukset ovat aina läsnä, molemmat.

Länsimainen tiede on monessa asiassa harhaannuttanut meitä, ei ilkeyttään vaan institutionalisoitumisensa vuoksi. Kun tiede on muuttunut vallan pesäpaikaksi ja välineeksi, se ei ole voinut pitää kiinnekohtanaan ihmisen sydäntä ja mielenliikutuksia. Varmuus on täytynyt löytää muualta, jostakin, jonka voi standardoida. Kristillisen filosofian aika (1600–1900) synnytti tällaisen uudenlaisen tieteen, jossa vakuuttavuus siirrettiin ulkoiselle auktoriteetille, ”tiedeyhteisölle”, jonka ymmärrys kollektiivina katsottiin yksilöä suuremmaksi.

Outoa länsimaisessa historiassa on kuitenkin, että jokainen merkittävä tiedollinen löytö on tehty tilanteessa, jossa joku on toiminut vastoin ”tiedeyhteisön” uskomuksia. Suurten tieteenharjoittajien elämäkerrat ovat taistelua ”tiedeyhteisön” uskomuksia vastaan, joissa usein tuloksena on uutta luova löytö ja onneton elämä syrjittynä, liian myöhään löydettyinä.

Vaikka olemme vastikään lopettaneet psyko-alkuisten asenteiden ja tieteiden vuosisadan, emme ole silti oppineet käyttämään tässä kohdassa mitään psykoa: toimimme yhä ikään kuin ”tiedeyhteisö” olisi monoliittinen nerouden linnake, joka tietää. Kuitenkin monet aikamme virtaukset, erityisesti pirstoutunut Moderni, osoittavat, kuinka kaukana ovat kristillisen filosofian (Descartes, Newton, Leibniz, Hume, Kant, Hegel) uskomukset siitä todellisuudesta, missä nyt toimimme. Silti emme haluaisi sallia edes keskustelua niistä perusteista, joista lähtien tutkimusta tehdään.

Tieteen filosofia on osasyllinen tähän. Se on kodifioivaa jälkikäteen kokoavaa jo tehdyn tutkimuksen analysointia, jossa osoitetaan ”loogisin perustein”, kuinka (satunnaisesti ja usein intuition johdattamana) joku on ”käyttänyt menetelmiä” tehdessään tutkimusta, ja kuinka nämä menetelmät ovat yleistävissä välttämättömiksi tavoiksi tehdä tutkimusta jatkossakin. Tällä tavoin irrotetaan tutkiminen aiheestaan, materiaalistaan ja tutkimisen hetkestä ja väitetään, että seuraamalla irrotettua ”menetelmää” kuka tahansa pääsee Totuuden äärelle. Siksi opinnoista niin suuri osa on jo löydettyjen ja käytettyjen teiden kulkemista.

Tuomas Akvinolainen otti tehtäväkseen poistaa Kristinuskosta epäjohtonmukaisuudet ja tehdä siitä tietämisen kohteen käyttämällä apunaan Aristoteleen filosofiaa. Tämä oli katastrofaalinen yritys soveltaa uskonasiaan loogisia periaatteita vain siksi, että ne olivat joskus toimineet. Molemmat kärsivät: usko muuttui skolastiikaksi ja Aristoteleen filosofia työkaluksi. Ikävä kyllä, tätä mallia on seurattu toistuvasti niin tieteessä kuin Kirkossakin. Mutta oli tässä jotain hyvääkin. Tuomas itse huomasi, että *yhdentekevien asioiden kohdalla on helppo saavuttaa täsmällisyys ja tarkkuus, kun taas tärkeiden asioiden kohdalla kaikki jää aina avoimeksi ja vaatii lisää tutkimista, loputtomasti*. Tutkija saattaa hyötyä epäonnistumisestaan vaikka jälkipolvet muistaisivatkin vain ne kohdat, joissa hän erehtyi.

Länsimaisen tieteellisen toiminnan – ja siis tutkimisen – pysyvä ongelma on Kristinuskon suuri vaikutus arvoihimme. Kristinuskon on pyrkinyt menestyksellä kieltämään joidenkin asioiden tutkimisen (edelleen kieltää), tietynlaisen tiedon arvon, ihmiskäsityksen kiihkottoman selvittämisen (jne.). Kristinuskon puolustajat pitävät Totuuden kysymystä tärkeimpänä ja suuri osa filosofiaa ja tutkimusta on valjastettu kristillisen totuuden osoittamiseen, sovinistiseen, seksistiseen, ksenofobiseen tutki-

mukseen, jonka tulokset tunnetaan ennen tutkimista. Etniset vaikutukset ovat rajut. Kansallisvaltioiden panostukset tutkimiseen ovat suuret ja näistä lähes 90% menee sodan tutkimiseen: uusien aseiden, uusien psykologisten menetelmien, uusien tuho vaikutusten, kybersodan ja sovelletun lääketieteen tutkimiseen. Tämä tutkiminen tähtää toisten etnisten ryhmien tuhoamiseen ja tähän tutkimukseen osallistuvat eri tavoin lähes kaikkien muidenkin alojen tutkijat tutkimusryhmien jäseninä tai ”alihankkijoina”.

Koska tutkiminen on ihmistoimintaa, sen etiikan ja moraalin tutkiminen on myös tärkeää. Enenevässä määrin etiikka ja moraalit häviää taistelussa tutkimusrahoituksesta ja työpaikoista, sillä tutkijat pystyvät taitavasti selittämään moraalittomat osallistumisensa akateemisen kilpailun puhunnalla: jos minä en tee, joku muu joka tapauksessa tekee. Tämä on ongelma, joka koskee kaikkea tutkimista: kuinka selvillä olen siitä, mitä teen?

MENETELMÄT: TAIDE JA TUTKIMUS

kyky sanallistaa, jne.) Ei ole olemassa suoraa havaintoa ilmiöstä, jonka voisi vain kertoa ilmiöksi.

Esittämisen tavat ovat tärkeitä myös taiteellisessa toiminnassa, eivät ainoastaan sen artikuloimisessa. Taiteen lajit ovat esittämisen tapoja. Eri lajit esittävät asiansa hyvinkein eri tavoilla, koska materiaali, menetelmät ja puhunta ovat erilaisia. On kuitenkin syytä käyttää samaa sanaa (esittäminen, representaatio) kahdesta eri asiasta, lajista ja artikuloimisesta, koska taiteellisen tutkimisen kannalta ne kietoutuvat toisiinsa ja valaisevat toisiaan, antavat uusia käsitteitä käyttöön ja ehkä myös avaavat solmuja, joilla on epätarkka historiallinen synty.

Esittämisen kritiikki (representaatiokritiikki) on hyvin esitetty Platonilla ja Aristoteleella, joten kokonaisena ongelmana asia on oivallettu jo varhain. Modernismi nosti asian teemaksi, kun taiteen historiallinen tarkastelu osoitti, että ”saman esittäminen on aina ”eri”, kun on kyse eri ajasta ja esittäjästä, puhumattakaan taiteen lajista. Teatteri esittää toisin kuin maalaus vaikka molemmat ovat kuvankaltaisia; tanssin esittämisen ei ole lähelläkään teatterin esittämistä, vaikka molemmat tapahtuvat näyttämöllä; runous on sanallista mutta sen tekijät ovat harvoin hyviä romaanim kirjoittajia; kaikki edellä olevat kerovat tarinaa mutta vastaanottajalta vaaditaan aivan eri taitoja ymmärtää se. Postmodernissa keskustelussa taiteen esittämisen tavoista on ollut monta vaihetta, joita kaikkia yhdistää hyvin kriittinen suhtautuminen taiteen mahdollisuuksiin ja into ajatella uusiksi jo tunnetut esittämisen tavat.

Tieteellisessä tutkimuksessa on seurattu tietynlaisten valaisemisten perinnettä: tarkkaileminen (observointi)³⁴, kokeelliset menetelmät (eksperimentit)³⁵, rajaaminen³⁶, mallintaminen³⁷ ja etäännyttäminen (teoria)³⁸ (jne.). Nämä kaikki ovat myös mahdollisia taiteellisen toiminnan valaisemistapoja, kuten postmodernin taiteen kohdalla on useaan kertaan nähty. Lisäksi ovat taiteen käytännöistä ja niiden keskusteluttamisesta syntyneet toimintatavat, joissa taidon on katsottu liittyvän

Taiteellisen tutkimisen keskustelu on lähettänyt tiedeyhteisölle viestin, että ”tulossa on aivan uusia menetelmiä!”

KUINKA VALAISTA ASIAT HYVIN

Taiteellisen tutkimisen menetelmät ovat tuttuja taiteellisesta toiminnasta. Kuvan tekemisessä on kyse esittämisestä jossakin valitusmuodossa, asenteessa, näkökulmassa tai valaistuksessa. Filosofisessa ja tieteenhistoriallisessa kirjallisuudessa on korostettu alusta alkaen,³⁹ että riippuen *valaistuksesta* asiat näyttävät eri tavoin: se, mikä näyttää suorassa valossa joltakin, voi näyttää epäsuorassa valaistuksessa aivan muulta. Tämä on olevinaan yksinkertainen tosiasia mutta samalla tämä on metafora ihmisen kyvystä tehdä eroja sen mukaan, mikä miltein *hänestä* näyttää. Kuten tiedämme poliisille annettuihin todistajalausunnoista, kukaan ei ole kovin hyvä todistaja. Jokainen kuvaa ilmiötä kompleksisesti vain omasta näkökulmastaan, johon vaikuttavat sadat eri tekijät (mielentila, paikka josta katsoo, ikä, halu kertoa, näkö, valaistus, keskittyminen,